

**อัตลักษณ์ทางศาสนา: ความซับซ้อนของการแสดงตัวตน
ของคนกะเหรี่ยงทางภาคเหนือของประเทศไทย¹**

ขวัญชีวัน บัวแดง²

ประเด็น การเปลี่ยนแปลงศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงจากศาสนาเดิมของกลุ่มชนพื้นเมือง มาเป็นศาสนาหลักหรือที่เรียกว่าศาสนาโลก (World religion) เป็นที่สนใจของนักวิชาการทางมานุษยวิทยา ซึ่งส่วนใหญ่จะศึกษาชนกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งมักจะเป็นชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในประเทศต่าง ๆ ชนกลุ่มเหล่านี้แต่เดิมจะนับถือศาสนาเดิม และมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผี ซึ่งต่างจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศที่มักจะถือศาสนาโลก ซึ่งได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู หรือศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาที่มีพระเจ้า หลักธรรมคำสอน ผู้เผยแผ่ศาสนาซึ่งจัดอยู่ในโครงสร้างทางแนวดิ่งและแนวนอนที่มีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วทั้งโลกมาเป็นเวลานาน

การเปลี่ยนแปลงทางศาสนาของชนกลุ่มน้อยเห็นได้ชัด ตั้งแต่ยุคของการล่าอาณานิคม ซึ่งทำควบคู่ไปกับการเผยแผ่คริสต์ศาสนา เช่นในกรณีของพม่าที่มิชชันนารีเริ่มเข้ามามีตั้งแต่ปี ค.ศ. 1807 และเริ่มเผยแผ่ศาสนาคริสต์กับคนกะเหรี่ยงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1826 ซึ่งเป็นเวลาหลายสิบปีก่อนที่กษัตริย์ธิเบตจะถูกล้มบัลลังก์ไปโดยอังกฤษในปี ค.ศ. 1865 (ดู Chumpol 1997) ในประวัติการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ มักจะมีรายงานที่กล่าวถึงความยากลำบากของการชักจูงให้ชนกลุ่มใหญ่ซึ่งมักจะอยู่ในพื้นราบเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนากับความสำเร็จของการชักจูงให้กับชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีขนาดเล็กและอยู่กระจัดกระจายให้หันไปนับถือศาสนาคริสต์ ดังกรณีของพม่าที่ Judson มิชชันนารีโปรเตสแตนต์คนแรกที่กล่าวว่า ต้องใช้แรงงานในการเปลี่ยนศาสนาให้คนพม่าสองคนมากกว่าที่ใช้กับคนกะเหรี่ยงถึง 100 คน (Trager 1966: 85) ในกรณีอธิบายสภาพที่เป็นจริงนี้ นักวิชาการหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้ในเอเชียอาคเนย์ (เช่น Tapp 1989, Kammerer 1990) มีข้อสรุปทั่วไปว่า การเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนามีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นชนชาติส่วนน้อย เป็นการแสดง

¹ ข้อเขียนนำเสนอในที่ประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาเรื่อง "คนมองคน: นานาชาติในกระแสความเปลี่ยนแปลง" ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) กรุงเทพฯ วันที่ 27-29 มีนาคม 2545

² นักวิจัย สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50200 โทร. (053) 942565 e-mail: srxxo012@chiangmai.ac.th

ออกซึ่งการไม่ยอมถูกกลืนให้เข้ากับสังคมของคนส่วนใหญ่ที่นับถือพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการยกสถานะภาพของตนให้เท่าเทียมกับคนส่วนใหญ่

อย่างไรก็ดีจากการศึกษาหมู่บ้านกะเหรี่ยงแห่งหนึ่งบนพื้นที่สูงของจังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงปีพ.ศ. 2541-2542 พบว่าการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางศาสนาเป็นการตัดสินใจในระดับครัวเรือนเพื่อเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติดั้งเดิมที่ครัวเรือนเคยมี และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวพันกับอำนาจดังกล่าว ซึ่งแต่เดิมอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวจะอยู่ในขอบเขตที่จำกัดในครัวเรือนและหมู่บ้านเป็นหลัก การยกระดับสถานะภาพทางสังคมและการเพิ่มพูนอำนาจใหม่ เป็นไปเพื่อแก้ไขวิกฤติที่ครัวเรือนเผชิญ ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้เกิดวิกฤติดังกล่าวสัมพันธ์อย่างมากกับสถานะภาพการเป็นชนกลุ่มน้อย แต่กระนั้นก็ตาม พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาไม่ได้เป็นเรื่องของการสร้างหรือแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์อย่างมีจิตสำนึก ซึ่งหมายความว่าไม่ได้ทำให้เกิดการแบ่งแยกกลุ่มผู้ที่ถือคริสต์ออกจากผู้ที่ไม่ถือคริสต์หรือแยกออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างชัดเจน ซึ่งต่างจากกรณีของกะเหรี่ยงในประเทศพม่าที่การเผยแพร่และการรับเอาศาสนาคริสต์ ก่อให้เกิดการเติบโตของจิตสำนึกทางชาติพันธุ์และเชื่อมโยงกับการเกิดองค์กรที่เป็นตัวแทนของกะเหรี่ยง หากแต่พบว่าความเป็นคริสต์ ความเป็นกะเหรี่ยง ความเป็นญาติพี่น้องกัน หรือความเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน อาจจะแสดงออกร่วมกัน หรือแยกจากกันได้บริบทที่ต่างกัน

ในหมู่บ้านศึกษา ประกอบไปด้วยครัวเรือนที่นับถือศาสนาคริสต์ พุทธ และดั้งเดิมอยู่ด้วยกัน เนื่องจากความจำกัดของเนื้อที่ ผู้เขียนจึงเสนอรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงไปนับถือศาสนาคริสต์มากกว่าศาสนาพุทธ โดยจะได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้านที่มีผลจากการปลูกและค้าฝิ่น และความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐและสังคมสมัยใหม่ที่มีเพิ่มมากขึ้น การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงศาสนา การปฏิบัติทางศาสนา และข้อสรุปที่เกี่ยวกับเรื่องของการแสดงตัวตนที่ซับซ้อน

หมู่บ้านศึกษา-การเปลี่ยนแปลงบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคม

หมู่บ้านศึกษาเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงสกอร์ตั้งอยู่ในระดับความสูง 800-1000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล อยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 20 กิโลเมตร ประกอบไปด้วยห้าหมู่บ้านเล็ก ซึ่งอยู่ห่างกันในระยะ 5-10 กิโลเมตร โดย

มีครัวเรือนทั้งหมด 112 ครัวเรือนในปี พ.ศ. 2541 (ดูตารางที่ 1) ครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว มีสมาชิกครัวเรือนเฉลี่ย 4.9 คน

การก่อตั้งหมู่บ้านกะเหรี่ยงในบริเวณนี้มีมาไม่น้อยกว่า 200 ปี โดยแต่เดิมมีเพียงสามหย่อมบ้านที่เป็นอิสระจากกัน โดยแต่ละหมู่บ้านมีผู้นำแบบดั้งเดิม (ฮีโซ) ปกครอง ซึ่งแต่ละหย่อมบ้านก็จะมีสมาชิกซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในสายตระกูลทางมารดาเดียวกัน (Matrilineage) สอดคล้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษซึ่งเน้นความสำคัญของผีบรรพบุรุษฝ่ายมารดา³ (ดู ขวัญชีวัน 2541) และการเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ซึ่งแต่ละครัวเรือนจัดขึ้น โดยต้องเชิญลูกหลานที่สืบเชื้อสายมารดาเดียวกันมาเข้าร่วมเพื่อให้สมาชิกที่เจ็บป่วยหายจากการเจ็บป่วย หรือเพื่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของคนที่อยู่ในเชื้อสายมารดาเดียวกัน ในระดับหมู่บ้านก็จะมีผู้นำของหมู่บ้านที่เรียกว่า ฮีโซ ซึ่งแปลตรงตัวว่า หัวบ้าน เป็นผู้ดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของลูกบ้าน โดยการทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการทำพิธีเลี้ยงผีใหญ่ ซึ่งได้แก่ ที่กะจำ ก่อกะจำ หรือผีแผ่นดิน และผีที่เป็น "เจ้าของ" สถานที่และวัตถุตามธรรมชาติ ซึ่งมีหน้าที่ปกป้องรักษาชีวิตและทรัพย์สิน และดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในด้านการผลิตของครัวเรือนในหมู่บ้าน เนื่องจากการประพาศิตทางจารีตประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประพาศิตทางเพศ มีผลทำให้เกิดวิถีที่ทำลายความอุดมสมบูรณ์ ฮีโซจึงเป็นผู้นำหลักที่ต้องรับผิดชอบดูแลให้การปฏิบัติของคนในหมู่บ้านเป็นไปตามจารีตประเพณี และต้องแก้ไขการทำผิดโดยการจัดพิธีกรรมที่เหมาะสม ถึงแม้ในบางช่วงเวลาและบางหมู่บ้านมีปัญหา แต่การที่หมู่บ้านมีขนาดเล็กประกอบไปด้วยญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด และมีวิถีการผลิตไปในรูปแบบเดียวกัน ทำให้ฮีโซมีพื้นฐานในการดำรงอยู่ อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในระยะครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ทำให้ฮีโซเริ่มหายไปจากหมู่บ้านกะเหรี่ยง ในพื้นที่ศึกษานี้ ฮีโซคนสุดท้ายตายไปเมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา โดยไม่มีใครสืบต่อ

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของหมู่บ้านคือการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ อย่างมากคือ การปลุกผีในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำของหมู่บ้านเป็นเวลาว่างขวาง ต่อเนื่องกันเป็นเวลาหลายสิบปี โดยเริ่มจากครอบครัวมั่ง 2-3 ครอบครัว

³ ในปี 2541 พบว่า 43% ของครัวเรือนทั้งหมดฝ่ายสามีจะเป็นผู้โยกย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน หรือบ้านของฝ่ายภรรยา ในปัจจุบันการตัดสินใจว่าจะย้ายไปอยู่หมู่บ้านของใครหลังแต่งงานขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ มากขึ้น เช่น ขนาดของที่ดิน การมีหรือไม่มีปัจจัยอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ถนน

ครัวในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งอยู่ได้ไม่นานก็ย้ายออกไป ต่อมาก็เป็นการปลูก
อย่างเต็มที่โดยคนกะเหรี่ยงและคนเมืองจากหมู่บ้านโดยรอบ โดยได้รับอนุญาตอย่าง
ถูกกฎหมายจากรัฐถึงแม้ฝิ่นจะเป็นสิ่งผิดกฎหมายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 แต่การปลูกและ
ค้าฝิ่นก็ยังดำเนินต่อไป โดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐยังคงมาเก็บภาษี"เถื่อน"ตามปกติ ก่อนที่
จะหยุดลงหลังจากการปราบปรามอย่างหนักทั่วภาคเหนือในช่วงปี 2530-2531 (ดูเพิ่ม
เดิมในวิทยา 2541)

การปลูกและค้าฝิ่นในพื้นที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญสองประการ
คือ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกะเหรี่ยงในพื้นที่สูง
กับคนพื้นราบ(คนเมือง)จากหมู่บ้านที่อยู่กระจุกกระจายในหุบเขาห่างจากหมู่บ้าน
ศึกษาไปประมาณ 10-15 กิโลเมตร และเป็นจุดเริ่มของความสัมพันธ์กับรัฐ ในระยะนี้
คนเมืองจำนวนมากจากหมู่บ้านที่อยู่โดยรอบได้มาทำการเพาะปลูกฝิ่น ในบริเวณพื้นที่
ต้นน้ำของหมู่บ้านศึกษา จนถึงปัจจุบันนี้ผู้เฒ่าผู้แก่คนกะเหรี่ยงในหมู่บ้านก็ยังจำได้ว่า
บริเวณเดิมที่เคยปลูกฝิ่นบริเวณใดเป็นของคนเมืองชื่ออะไร การอนุญาตให้คนเมืองมา
ใช้พื้นที่ต้นน้ำ ในระยะแรกก็มีการลงเลที่จะอนุญาตให้ทำเพราะถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์
แต่เนื่องจากพื้นที่ยังมีกว้างขวางและที่สำคัญคือคนกะเหรี่ยงที่อยู่ในหมู่บ้านศึกษา
หรือหมู่บ้านข้างเคียง ก็เริ่มทำการปลูกฝิ่นด้วยเพราะเห็นถึงผลกำไรที่ได้เป็นอย่างดี
เป็นกำจากการปลูกฝิ่น การแผ้วถางป่าไม้ ใช้ที่ดิน ในพื้นที่ต้นน้ำทั้งโดยคนเมืองและ
คนกะเหรี่ยง เป็นไปในบริเวณพื้นที่ที่กว้างขวาง คนเมืองและคนกะเหรี่ยงซึ่งปลูกฝิ่น
เพื่อขายเหล่านี้ เป็นผู้ที่มีฐานะ มีเงินหรือฝิ่นเพื่อใช้จ้างแรงงานในการปลูกฝิ่นซึ่งเป็น
การใช้แรงงานที่เข้มข้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการเตรียมดิน และการเก็บผล
ผลิต แรงงานรับจ้างในไร่ฝิ่นเหล่านี้ มีทั้งกะเหรี่ยงจากภายในหมู่บ้าน และหมู่บ้านอื่น
และคนเมืองซึ่งจำนวนมากมาจากอำเภอที่ห่างไกล แต่ย้ายเข้ามาอยู่ใกล้แหล่งปลูกฝิ่น
ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ติดฝิ่นและมีฐานะยากจน ไม่มีทุนที่จะจ้างคนอื่นปลูกฝิ่น และไม่มี
เวลาที่จะทำไร่ฝิ่นของตนเองเพราะต้องรับจ้างผู้ที่ปลูกฝิ่นให้ได้เงินมาซื้อข้าวและได้ฝิ่น
มาสูบเป็นประจำ ในการจ้างงานคนกะเหรี่ยงเจ้าของไร่ฝิ่นจ้างทั้งคนเมืองและคน
กะเหรี่ยง เช่นเดียวกับคนเมืองที่เป็นเจ้าของไร่ฝิ่นซึ่งอาจจะจ้างคนเมืองและคน
กะเหรี่ยงในพื้นที่

นอกจากความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนเมืองกับคนกะเหรี่ยง ใน
ลักษณะลูกจ้างและนายจ้างแล้ว คนกะเหรี่ยงยังมีฐานะเป็นเจ้าของบ้าน ที่ให้การต้อนรับ
และดูแลคนเมืองที่มาปลูกฝิ่นในพื้นที่ ในฐานะที่เป็นแขก คนเมืองที่มั่งคั่งบางคน

มาอยู่ในหมู่บ้านศึกษาค่อนข้างถาวรโดยอยู่บ้านที่ตนสร้างไว้ ปลุกข้าวปลุกผืนและ
เลี้ยงหมูเลี้ยงวัวตามปกติ บางครั้งวัวที่เลี้ยงปล่อยตามธรรมชาติในป่าเกิดหายไป ก็ต้อง
อาศัยคนกะเหรี่ยงช่วยทำพิธีเลี้ยงผีป่าเพื่อให้ผีป่าดลบันดาลให้วัวกลับคืนมา แม้การ
ปลุกผืนจะสิ้นสุดลง ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันระหว่างคนเมืองกับคนกะเหรี่ยงยังคงมี
อย่างต่อเนื่องและสืบทอดจนถึงลูกหลาน เมื่อมีการจัดงานสำคัญบนที่สูง ก็จะเชิญให้
คนเมืองมาร่วม เช่นเดียวกับคนเมืองที่เมื่อจัดงานสำคัญก็จะเชิญคนกะเหรี่ยงให้มาร่วม
ด้วย เมื่อคนกะเหรี่ยงในพื้นที่ ลงไปทำธุระในตัวอำเภอ ก็จะไปแวะเยี่ยมเยียนและกิน
ข้าวที่บ้านคนเมืองที่ตนรู้จัก เมื่อ คนเมืองมีงานในไร่นา ก็จะส่งข้าวไปให้คนกะเหรี่ยงที่
ตนรู้จักลงมาทำงานรับจ้าง นอกจากนี้ การแต่งงานระหว่างผู้ชายคนเมืองกับผู้หญิง
กะเหรี่ยงเริ่มมีมากขึ้นตั้งแต่สมัยนั้น ในปี 2541 มี 10 หลังคาเรือนที่มีการแต่งงานข้าม
กลุ่ม และยังมีบางครอบครัวที่เมื่อแต่งงานกันแล้ว ฝ่ายผู้หญิงกะเหรี่ยงย้ายไปอยู่กับ
สามีคนเมืองที่หมู่บ้านคนเมือง

ผู้เขียนเข้าใจว่า ก่อนที่จะมีการปลุกผืน กะเหรี่ยงกับคนเมืองก็มีความสัมพันธ์ใน
เชิงพึ่งพาอาศัยกันอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการรักษาพยาบาล ซึ่งดูเหมือนว่า
หมอพื้นบ้านของกะเหรี่ยงหลายคนเป็นที่ยอมรับและให้การรักษาโรคแก่คนเมือง โดย
พบว่ามีคนเมืองรุ่นอายุ 60 ปีขึ้นไปที่เคยได้รับการรักษา แล้วมอบตัวเป็น "ลูกเลี้ยง"
ของหมอพื้นบ้านคนนั้น ซึ่งเป็นรูปแบบของการปวารณาตัวรับใช้ครอบครัวของหมอพื้น
บ้านนั้น แต่ในขณะเดียวกันหมอพื้นบ้านคนเมืองก็จะมีเทคนิควิธีการรักษาอีกแบบหนึ่ง
ซึ่งคนกะเหรี่ยงที่ป่วยก็ลงจากบนดอยมารักษาตัวด้วยเช่นกัน แต่ผู้เขียนไม่พบว่ามีคน
กะเหรี่ยงที่มอบตัวเป็น "ลูกเลี้ยง" ของหมอพื้นบ้านคนเมือง อย่างไรก็ตาม การปลุกผืนทำ
ให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่มแนบแน่นยิ่งขึ้น และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์แล้ว เศรษฐกิจผืน ยังก่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมในหมู่บ้านอย่างมาก กล่าวคือนอกจาก
กะเหรี่ยงและคนเมืองที่เป็นเจ้าของไร่นาจ้างคนเมืองและคนกะเหรี่ยงเป็นแรงงานในไร่นา
แล้ว ยังทำการขุดเหมืองฝายเพื่อขยายพื้นที่นาขึ้นบันได ทำให้พื้นที่นาขยายจากไม่
กี่สิบไร่ที่มีมาตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน เป็นประมาณ 150 ไร่ในปัจจุบัน (ขวัญจิวัน
2541) สำหรับพื้นที่นาของคนเมืองนั้นหลังจากมีการตัดผืนในช่วงปี 2530-31 และการ
ที่คนเมืองรุ่นใหม่ออกไปทำงานในเมืองและต่างประเทศมากขึ้น ทำให้มีการทำนาลดลง
คนเมืองที่มีที่ดินในพื้นที่หมู่บ้านเริ่มขายที่ดินให้กับคนกะเหรี่ยงที่มีฐานะที่อยู่มูลบ้าน
อื่น ซึ่งต่อมาก็โยกย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้หมู่บ้านที่เคยมีสมาชิกอยู่ในสาย

ตระกูลฝ่ายมารดาเดียวกัน กลายเป็นมีสมาชิกเพิ่มขึ้นที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันเครือญาติ อย่างไรก็ตาม การมีพื้นที่กว้างขวาง และการทำไร่ข้าวด้วย ทำให้หมู่บ้านศึกษาเป็นหมู่บ้านที่ผลิตข้าวได้เหลือเฟือ เป็นที่รู้จักกันไปในบริเวณรอบข้าง ซึ่งจะพบว่าหลังฤดูเก็บเกี่ยว จะมีคนเมือง หรือคนกะเหรี่ยงหมู่บ้านอื่น นำเอาสิ่งของหรือผลิตผลการเกษตรอื่น ๆ เช่น ปลา ยาสูบ ผักหวาน มาแลกข้าวของหมู่บ้านนี้เป็นประจำทุกปี

การปลูกและการค้าฝิ่นนำมาซึ่งประสบการณ์ใหม่อีกประการที่สำคัญ คือการเริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์ และเจรจาต่อรองกับคนของรัฐ ซึ่งเป็นผู้ออกไปอนุญาตให้ปลูกฝิ่นในช่วงก่อนปี 2501 อันเป็นช่วงที่การปลูกฝิ่นยังเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมาย และต่อมาก็คือเป็นเรื่องของการขายและแบ่งปันผลประโยชน์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับท้องถิ่น ซึ่งมาเก็บภาษีฝิ่นซึ่งหลังจากปี 2501 ถือเป็นของเถื่อน นอกจากนี้ การค้าฝิ่นก็มีการเดินทางออกนอกหมู่บ้านไปบริเวณหมู่บ้านอื่นที่ห่างไกลเพื่อให้ได้ราคาที่สูง ผู้เฒ่าคนหนึ่งเล่าว่า เคยเดินทางไปกันเป็นกลุ่มจนถึงหมู่บ้านกะเหรี่ยงในเขตประเทศพม่า และอยู่รอหลายเดือนกว่าจะเก็บเงินค่าขายฝิ่นได้ครบ แล้วจึงเดินทางกลับมา

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ที่มีกับรัฐที่เริ่มขึ้นในช่วงปลูกและค้าฝิ่นนี้ เริ่มเข้มข้นขึ้นในระยะหลัง โดยการเริ่มเข้ามาของโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่แจ่มในปี พ.ศ. 2524 มีการดำเนินกิจกรรมทุกด้าน เช่น สร้างถนน ตั้งโรงเรียน ตั้งกลุ่มแม่บ้าน รณรงค์ให้เลิกปลูกฝิ่น และให้มีการปลูกพืชรายได้ โดยสนับสนุนปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ต่อมา ในปี พ.ศ. 2530-31 ทหารพรานเริ่มเข้ามาตัดฟันไร่ฝิ่นในพื้นที่ และบำบัดผู้ติดยาเสพติดร่วมกับหน่วยราชการอื่น ๆ แต่หน่วยงานของรัฐที่ใกล้ชิดหมู่บ้านมากที่สุดและมีผลสะท้อนต่อการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและการกำหนดอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงในหมู่บ้านศึกษามากที่สุด จะเป็นหน่วยพัฒนาต้นน้ำที่ตั้งหน่วยงานอยู่ไม่ไกลนักตั้งแต่ปี 2519 หน่วยฯ จ้างแรงงานคนกะเหรี่ยงจากหมู่บ้านโดยรอบจำนวนมาก คนจากหมู่บ้านศึกษาที่เคยไปรับจ้างหน่วยฯ มีจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนครัวเรือนที่มีอยู่ในขณะนั้น ครัวเรือนของหย่อมบ้านที่ 5 ทั้งหมดได้โยกย้ายไปรับจ้าง ผู้ที่ไปรับจ้างหน่วยฯ บางคนทำงานติดต่อกันหลายปี บางคนทำไม่กี่ปีก็กลับ เอาเงินที่ออกมาซื้อที่ดิน ในปี 2535 ทางหน่วยฯ เริ่มเลิกจ้างเพราะไม่มีพื้นที่ที่จะปลูกป่าแล้ว ครัวเรือนของหย่อมบ้านที่ 5 ทั้งหมดก็โยกย้ายกลับมามั่งหมู่บ้านใหม่ในที่ตั้งปัจจุบัน

ผู้ที่ไปทำงานกับหน่วยพัฒนาต้นน้ำส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างในไร่ฝิ่น และพบว่าทางหน่วยฯ ให้ค่าจ้างที่ต่ำกว่า และมีงานน้อยกว่า ทำงานเพียงครึ่งวัน เวลาที่เหลือไป

ทำไร่ผืนของตนเองบ้าง ไปล่าสัตว์บ้าง4 (ชาวบ้านบอกว่าที่สัตว์ป่าในบริเวณโดยรอบ เหลือน้อยลงเป็นผลจากการที่ลูกจ้างและคนงานของหน่วยป่าไม้พากันไปล่าในช่วงนี้) การไปทำงานอยู่ประจำของหลายครัวเรือนและมีการ สร้างบ้านใหม่ใกล้บริเวณหน่วยฯ ทำให้เกิดเป็นลักษณะหมู่บ้านใหม่ มีผู้นำในการทำห่อไหว้เจ้าที่เจ้าทาง เพื่อให้ปกป้องรักษาคนในหมู่บ้าน

สรุปได้ว่า การปลูกและค้าฝิ่นในพื้นที่ศึกษาเป็นเวลาราวครึ่งศตวรรษถือเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยตรงในเรื่องพื้นที่ทางกายภาพคือการที่คนเมืองเข้ามาใช้ที่ดินและที่อยู่อาศัยซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ของคนกะเหรี่ยงในหมู่บ้านเท่านั้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ ซึ่งทำให้ฮิโซเริ่มสูญเสียพื้นฐานสำคัญของการดำรงอยู่ แบบเดิมซึ่งมีขอบเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบอย่างอิสระที่มีสมาชิกที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการผลิตที่เน้นข้าวเป็นหลัก เมื่อมีการเข้ามาร่วมใช้ที่ดินและอยู่อาศัยของคนเมืองเพื่อปลูกฝิ่น และละทิ้งความสำคัญของไร่ข้าว ประกอบกับปัญหาศีลธรรมซึ่งรวมถึงเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศเชื่อม อันเนื่องมาจากปลูกและเสพฝิ่น และการเคลื่อนย้ายไปอยู่ในบริเวณที่ควบคุมไม่ได้ ทำให้พิธีกรรมที่ฮิโซรับผิดชอบไม่อาจประกันความศักดิ์สิทธิ์ในการปกป้องชีวิตและทรัพย์สิน ทำให้ตำแหน่งฮิโซขาดความชอบธรรมลง และหาผู้ที่ยินยอมที่จะสืบทอดไม่ได้ ไม่นับเรื่องที่ค่อนข้างแน่นอน ที่ว่าผู้ที่มีเชื้อสายที่สามารถสืบทอดได้ ออกจากหมู่บ้านไปหางานทำที่อื่น หรือติดฝิ่น

การเปลี่ยนแปลงทางศาสนาในหมู่บ้านศึกษา

การนับถือผีเรือนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ หรือเรียกภาษากะเหรี่ยงสกอร์ว่า ออแค เป็นความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมที่มีความสำคัญมากที่สุด คนกะเหรี่ยงเองถือว่าเป็นศาสนาดั้งเดิม เมื่อเลิก ออแค โดยเปลี่ยนไปถือคริสต์ หรือพุทธ ถือว่าเป็นการเปลี่ยนศาสนา ความสำคัญของ ออแค อยู่ตรงที่ข้อกำหนดในเรื่อง ออแค นั้นควบคู่ไปกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะของบ้านซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวเดียวที่ถือผีเรือนทางฝ่ายแม่ ออแค เริ่มขึ้นพร้อมกับการสร้างบ้านใหม่ ซึ่งมีเตาไฟที่สร้างตามแบบที่กำหนดอยู่ในบ้าน (ดู Kwanchewan 1999, 2001) เตาไฟเริ่มเป็นที่อยู่ของผีเรือน และไก่ และหมูตัวแรกที่ครอบครัวนำมาเลี้ยง เริ่มมีตำแหน่งเป็น ไก่ต้นตระกูล (ขอโชติ) และ หมูต้นตระกูล (ทอโชติ) เป็นหมูและไก่ที่ใช้สำหรับพิธีกรรมเลี้ยงผีเรือนโดยเฉพาะ และเมื่อฆ่า ขอโชติและทอโชติ ตัวแรกไปแล้ว

หมูและไก่ตัวต่อไปที่สืบเชื้อสายจากขอโชติ และทอโชติ ก็จะต้องดำรงตำแหน่งขอโชติ และทอโชติ แทน ถ้าหากฆ่าจนหมด ครอบครัวต้องไปหาแม่เลี้ยงใหม่ โดยซื้อหรือหาเอามาจากญาติที่มีเชื้อสายมารดาเดียวกันเท่านั้น

การทำพิธี ออแค ส่วนใหญ่จะทำเมื่อมีสมาชิกในบ้านเจ็บป่วย แต่บางครั้งอาจจะทำเพื่อขอให้ผีเรือนปกปักรักษาและทำให้สุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์โดยไม่ได้เกี่ยวกับความเจ็บไข้ได้ป่วย การทำพิธีอย่างเต็มรูปแบบจะใช้เวลาสี่วัน สองวันแรกสำหรับผีเรือนฝ่ายแม่ และสองวันหลังสำหรับผีเรือนฝ่ายพ่อ สองวันแรกจำเป็นต้องมี แต่สองวันหลังอาจจะลดเหลือวันเดียวหรือไม่มี แล้วแต่กรณี เช่นเจ็บป่วยมากหรือน้อย ขอโชติ และทอโชติ ใช้สำหรับเลี้ยงผีเรือนฝ่ายแม่สองวันแรกเท่านั้น ไก่และหมูที่จะนำมาเลี้ยงผีเรือนในสองวันหลัง ต้องหาจากบ้านที่ไม่ได้อยู่ในเชื้อสายฝ่ายแม่เดียวกัน

เช่นเดียวกับการดำรงอยู่ของฮีโช ผีเรือนมีพื้นฐานการดำรงอยู่อยู่ที่การปฏิบัติอย่างเข้มงวดตามข้อกำหนด ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นที่ทางกายภาพและความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะ ยกตัวอย่างเช่น การสร้างบ้านยกพื้นแบบมีห้องเดียวที่มีเตาไฟอยู่ภายใน เมื่อมีพิธี ออแค ก็ต้องทำในห้องบริเวณใกล้เตาไฟ เมื่อภรรยาตายลงต้องรื้อบ้าน เพราะถือว่าบ้านเป็นที่อยู่ของผีเรือนฝ่ายมารดา โดยสามีและลูกต้องพากันย้ายไปอยู่ที่อื่น ในการทำพิธี ลูก หลานที่สืบเชื้อสายฝ่ายมารดาเดียวกัน ต้องมาร่วมทุกคน (รวมทั้งพ่อแม่ของภรรยา ที่จะต้องเข้าร่วมในสองวันแรกของพิธี และพ่อแม่ของสามีที่จะต้องเข้าร่วมในสองวันหลัง ถ้ายังมีชีวิตอยู่) และในพิธีทุกคนต้องประพฤติตัวตามข้อกำหนดอย่างเคร่งครัด เช่น การแต่งชุดกะเหรี่ยง การไม่ทำให้ถ้วยชามแตก การไม่ให้ไปนอนบริเวณนอกหมู่บ้าน ไม่ให้กินหมู ไก่ ของบ้านอื่นอีก เป็นต้น การไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดอย่างใดอย่างหนึ่ง นำไปสู่ความล้มเหลวของพิธีกรรมได้ และความพร้อมเพรียงของการปฏิบัติ ขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่หมู่บ้านเป็นที่รวมของบ้านที่สืบเชื้อสายฝ่ายมารดาเดียวกัน ทำการผลิตรายในบริเวณหมู่บ้าน ทำให้สามารถเข้าร่วมในพิธีกรรมได้อย่างพร้อมเพรียง

ดังที่บรรยายไว้ตอนต้น การปลูกและค้าฝิ่นที่ทำกันอย่างมโหฬารในพื้นที่ และการเข้ามาของหน่วยงานของรัฐ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้านอย่างขนานใหญ่ การที่คนภายนอกที่มีการปฏิบัติที่ต่างกันโยกย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านในขณะที่คนภายในหมู่บ้านย้ายออกไปอยู่ที่อื่นทั้งรายบุคคลและทั้งครอบครัว และการแต่งงานระหว่างคนกะเหรี่ยงกับคนเมือง เป็น

สถานการณ์ที่สำคัญในหลายสถานการณ์ที่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการทำพิธีออกแค เป็นภาระที่ยุ่งยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะให้สมาชิกที่สืบเชื้อสายฝ่ายมารดาเดียวกัน มาร่วมและปฏิบัติแบบเดียวกันอย่างพร้อมเพรียงกัน เมื่อพิธีกรรมทำได้ไม่สมบูรณ์ตามข้อกำหนด และสมาชิกในครอบครัวไม่หายจากการเจ็บป่วย ก็ต้องทำพิธีกรรมซ้ำอีก โดยต้องฆ่าหมูและไก่อีก จนกว่าจะทำได้สมบูรณ์หรือจนกว่าสมาชิกในครอบครัวจะหายป่วย

อย่างไรก็ดี การเลิกออกแค ซึ่งหมายถึงการยุติความสัมพันธ์กับผีบรรพบุรุษที่เคยดูแลสุขภาพและชีวิตของคนในครอบครัวนั้น เป็นไปไม่ได้ถ้าปราศจากอำนาจที่ใหญ่กว่าผีบรรพบุรุษ และพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับอำนาจนั้น การเลิกออกแคที่ผ่านมาในหมู่บ้านกะเหรี่ยงจึงมีอยู่สี่วิธี ที่เป็นการยอมรับอำนาจภายนอกที่เข้ามา "ตัดผีเรือน" และติดตั้งระบบความเชื่อ และพิธีกรรมชุดใหม่ที่เชื่อมโยงกับอำนาจใหม่ ได้แก่ การรับครุฑ การรับคริสต์ศาสนา การ "ลักยา" หรือ แชตาสี และการรับพุทธศาสนา สำหรับหมู่บ้านศึกษาถึงแม้จะมีคนที่เคยนับถือและติดตามครุฑาขาวปี แต่ไม่มีครัวเรือนใดที่ย้ายไปตั้งที่อยู่ใหม่บริเวณที่อยู่ของครุฑาเหมือนกะเหรี่ยงจากที่อื่น (ดูเรื่องครุฑาขาวปีที่ Kwanchewan 1988) จึงมีแต่การรับคริสต์ศาสนาที่เข้ามาในเขตพื้นที่ก่อน ต่อมาครอบครัวที่เหลือที่ยังไม่เปลี่ยนเป็นคริสต์ศาสนา ก็ทำการตัดผีเรือน โดยใช้วิธีแชตาสี และสุดท้ายเพื่อพระธรรมจาริกเริ่มเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ ครัวเรือนที่เคยตัดผีโดยวิธีแชตาสี หรือที่ยังไม่ได้ตัดผี ก็ตัดผีโดยพระสงฆ์จากคณะธรรมจาริก และรับเอาศาสนาพุทธ

การเริ่มงานเผยแพร่คริสต์ศาสนาโดยบาทหลวงนิกายคาทอลิกในเขตอำเภอจอมทองและ แม่แจ่มมีขึ้นเมื่อปี 2496 เมื่อมีคนกะเหรี่ยงเปลี่ยนศาสนามากขึ้น ก็เริ่มสร้างศูนย์ ซึ่งมีโบสถ์ โรงเรียนและหอพักของนักเรียน และอบรมเยาวชนกะเหรี่ยงที่จะทำหน้าที่เป็น "ครูคำสอน" หรือผู้ที่เผยแพร่ศาสนา บาทหลวงชาวอิตาลีเริ่มเดินทางด้วยเท้าอย่างไม่กลัวความยากลำบากไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่บนที่สูง พร้อมกับครูคำสอน เพื่อเผยแพร่ศาสนา เมื่อผ่านมาทางหมู่บ้านที่ 5 ในราวพ.ศ. 2507 ครอบครัวของผู้นำหมู่บ้านนี้เป็นครอบครัวแรกที่ขอให้บาทหลวงตัดผีเรือนให้แล้วเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ หลังจากนั้นอีกสามปี พ่อปือ(นามสมมุติ) ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านที่ 1 ได้ติดต่อให้บาทหลวงมาช่วยตัดผีเรือนให้ จากนั้นก็มีการทยอยตัดผีเรือนและรับเอาศาสนาคริสต์ปีละ 1-2 ครอบครัว จนกระทั่งในช่วงปี 2520-2526 จึงมีหลายครอบครัวที่เปลี่ยนเป็นศาสนาคริสต์ ในขณะที่ครอบครัวส่วนใหญ่ที่เหลือตัดสินใจตัดผีเรือนโดยวิธีแชตาสี ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่าเป็นช่วงที่ยังมีการปลูกผี มีปัญหาคนติดผีและวิกฤตด้านอื่น ๆ

ประกอบกับรัฐเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการส่งเสริมการปฏิบัติแบบใหม่ในด้าน การเกษตร การศึกษา ฯลฯ รวมทั้งเป็นช่วงที่ครอบครัวจำนวนมากย้ายไปเป็นแรงงาน รับจ้างอยู่หน่วยพัฒนาต้นน้ำ สำหรับการตัดผีเรือนโดยพระจากโครงการพระธรรม จาริกนั้นทำในราวปี 2534 โดยครอบครัวที่ยังถือผีเรือนที่เหลือเป็นจำนวนน้อย

การตัดผีเรือนเป็นการตัดสินใจของแต่ละครอบครัวที่เผชิญวิกฤตที่ต่างกัน มี ประสบการณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมที่ต่างกัน และมีทางเลือกที่ต่างกัน ดังจะเห็น ได้จากตัวอย่างสามกรณี กรณีแรกคือ ครอบครัวพ้อบือ ซึ่งเป็นครอบครัวแรกที่ตัดผี เรือนโดยการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์เมื่อปี พ.ศ. 2510 พ้อบือเป็นกะเหรี่ยงโปว์ เดิมอยู่หมู่บ้านในเขตจังหวัดลำพูน ซึ่งต้องใช้เวลาเดิน 2-3 วัน พ้อบือเป็นพ่อค้าที่มี ฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีคนหนึ่ง ก่อนที่จะแต่งงานกับแม่โบ และตั้งหลักปักฐานอยู่ที่หมู่บ้าน ที่ 1 พ้อบือเป็นพ่อค้าซื้อของจากในเมืองแล้วเดินทาง ขายของตามหมู่บ้าน กะเหรี่ยงรายทาง เมื่อมาถึงเขตปลูกฝิ่นในอำเภอแจ๋ม ก็ซื้อฝิ่นกลับไปขายตามรายทาง เช่นเดียวกัน หลังการแต่งงานในระยะแรกพ้อบือยังถือผีเรือน แต่เนื่องจากพ้อบือเป็น กะเหรี่ยงโปว์ พิธีกรรมสองวันหลังต้องจัดแบบกะเหรี่ยงโปว์ซึ่งต่างจากแบบที่ทำอยู่ในหมู่บ้าน เช่น ไข่ปลาแทนที่จะเป็นหมูหรือไก่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวบ้านนินทากันว่าทำไม่ ถูกต้อง หลังจากแม่โบตั้งท้องและมีลูก ปรากฏว่าลูกห้าคนแรกตาย แม้จะได้จัดพิธี กรรมเลี้ยงผีเรือนครั้งแล้วครั้งเล่า การตายของลูก ทำให้พ้อบือรู้สึกผิดหวังและท้อแท้กับ ผีเรือน พ้อบือบอกว่า "ทำอะไรก็ไม่ถูกสักอย่าง" พ้อบือทราบว่ามีบาทหลวงทำการเผย แพร่ศาสนาคริสต์ และให้ความช่วยเหลือชาวบ้านด้านยาและวัตถุอื่น ๆ อยู่ในบริเวณ ใกล้เคียง จึงได้ติดต่อให้มาทำพิธีตัดผีเรือน กรณีที่ 2 ครอบครัวพอดี (นามสมมุติ) ซึ่งใช้ วิธี แซดาสี เพื่อตัดผีเรือน โดย ผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมชาวไทยใหญ่ หรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า "สะหระ" เข้ามาทำพิธีให้ในหมู่บ้านในปี 2524 พอดีเป็นคนจากหมู่บ้านอื่นและ มาแต่งงานกับแม่หล้าซึ่งอยู่หมู่บ้านนี้ ถึงแม้ว่าพอดีและแม่หล้าจะสูญเสียลูกเล็กสอง คนติดต่อกัน และผิดหวังกับผีเรือนมาก แต่ก็ลังเลที่จะเปลี่ยนไปถือศาสนาคริสต์ เพราะ รู้ว่าถ้าเปลี่ยนแล้ว คงจะเลิกไม่ใช่เฉพาะการเลี้ยงผีเรือน แต่ต้องเลิกผีอื่น ๆ ด้วย แม่ หล้าบอกว่า "เราจะไปละทิ้งผีหมดได้อย่างไร มันก็กินกับเรา และเราก็กินกับมัน" สิ่ง ที่ พอดีต่างจากพ้อบือเห็นจะเป็นการที่พอดีเป็นผู้นำศาสนาดั้งเดิม ซึ่ง เชี่ยวชาญด้านพิธี กรรมการเลี้ยงผี กรณีที่ 3 มีบางครอบครัวที่ไม่เผชิญกับวิกฤตอะไรมากมายนัก อยาก เลิกผีเรือนอยู่บ้าง แต่ยังอยากไม่ต้องการเลิกเลี้ยงผีอื่นจึงไม่ยอมถือศาสนาคริสต์ และ ไม่ทำ แซดาสี เพราะไม่มีเงินจ่าย (สล่าไทยใหญ่คิด 150 บาทต่อครัวเรือนเมื่อมาให้

บริการในปี 2524 ต่อมาปี 2525 ขึ้นเป็น 700 บาทต่อครัวเรือน) ต่อเมื่อพระธรรมจาริกมาเสนอทำพิธีตัดผีเรือนให้ ในปี 2534-2535 จึงได้ทำพิธีตัดผีเรือนและนับถือศาสนาพุทธ

การตัดผีเรือนของทั้งทางคริสต์ศาสนา แชนดาสี และพุทธศาสนา ทำในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน คือต้องทำลายสัญลักษณ์ และพิธีกรรมของอำนาจเดิมลงไป แล้วแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ของอำนาจใหม่ และพิธีกรรมใหม่ นั่นก็คือการทำพิธีสวดหรือร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้า และการประพรมน้ำมนต์บริเวณเตาไฟที่เป็นที่อยู่ของผีเรือนและรอบ ๆ บ้าน และการสั่งให้ฆ่าขอโชติ และทอโชติ เพื่อทำอาหารกินกันโดยบาทหลวงหรือสละหะจะเป็นผู้กินก่อน ก่อนจะกลับทางบาทหลวงก็ได้มอบน้ำมนต์และรูปปั้นของพระเยซูตรึงไม้กางเขนไว้ให้บูชา ในกรณี แชนดาสี และการตัดผีเรือนโดยพระ อาจจะมีการรื้อเสาที่เตาไฟ หรือรื้อทั้งเตาไฟออก สละหะจะลักให้ที่มีมือ หน้าผากหรือหัว เพื่อป้องกันไม่ให้ผีเรือนมาทำร้าย รวมทั้งทำพิธีที่เรียกว่าแควะตาคลี โดยการคว่ำเมล็ดพืชหลายชนิดด้วยกัน เช่น ข้าว ข้าวโพด ฟัก เมล็ดผักชี ฯลฯ จนไหม้เกรียมแล้วนำไปฝังหรือโยนทิ้ง เป็นการสื่อสารกับผีเรือนว่า ตราบใดที่เมล็ดพันธุ์พืชเหล่านี้ไม่งอก อย่าได้มารบกวนกัน ผู้เขียนพบว่า ในปัจจุบัน แม้ในครอบครัวที่ถือพุทธ ถ้าเกิดเจ็บป่วยในลักษณะที่คิดว่าเป็นการกระทำของผีเรือน ก็ยังมีการทำพิธีแควะตาคลี

ตารางที่ 1: จำนวนครัวเรือนแบ่งตามศาสนา (ปี 2541)

หมู่บ้าน	ศาสนาคริสต์	ศาสนาพุทธ	อ้อ แค	รวม
หมู่บ้านที่ 1	29	30	1	60
หมู่บ้านที่ 2	0	17	2	19
หมู่บ้านที่ 3	2	9	1	12
หมู่บ้านที่ 4	2	11	0	13
หมู่บ้านที่ 5	2	6	0	8
รวม	35	73	4	112

จากตารางที่ 1 พบว่าในปี 2541 ในหมู่บ้านที่ศึกษามีครัวเรือนที่นับถือศาสนาคริสต์ 35 ครัวเรือน ศาสนาพุทธ 73 ครัวเรือน และผู้ที่ถืออ้อแอ หรือผีเรือน 4 ครัวเรือน อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาย้อนไปดูกระบวนการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่พอบีเริ่มรับเอาคริสต์ศาสนาเป็นครัวเรือนแรกของหมู่ที่ 1 พบว่า การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางศาสนามีอยู่

อย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงจากออคแค ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมไปเป็น ศาสนาคริสต์ หรือพุทธ เท่านั้น อาจจะเปลี่ยนกลับไปมาระหว่างคริสต์ กับพุทธ หรือพุทธกับออคแค ยกตัวอย่างกรณีของพ่อบือซึ่งเป็นคนแรกที่เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ เมื่อเปลี่ยนไปได้ประมาณ 10 ปี ลูกชายป่วยหนัก จึงกลับไปถือผีเรือนตามคำแนะนำของเจ้าที่มาเข้าทรงคนเมืองที่สนิทกับครอบครัว เมื่อลูกชายมีอาการดีขึ้น จึงกลับไปนับถือศาสนาคริสต์อีกครั้ง แม่โบเล่าให้ฟังว่า "ตอนที่เรากลับไปถือออคแค พะโด [คำที่ใช้เรียกบาทหลวง แปลตามตัวอักษรว่า พ่อหลวง] ไม่ได้ทำอะไร บอกว่า เราควรทำทุกวิธีเพื่อแก้ปัญหา ตอนที่ลูกชายเข้าโรงพยาบาล พะโดก็ยังมาเยี่ยม และซื้อเสื้อมาให้ [ให้ปูนอนใกล้ ๆ เติงลูกในตึกนอนรวม] มีคนขโมยเสื้อไป พะโดก็ยังซื้อมาให้ใหม่ เมื่อเราจะกลับมาบ้าน พะโดเอาเงินให้ 1,500 บาท" พ่อบือยังกล่าวเสริมว่า แม้ในขณะที่ถือออคแค บาทหลวงและครูคำสอนก็ยังมาเยี่ยมหมู่บ้าน และนอนพักที่บ้านของพ่อบือ เมื่อลูกชายมีอาการดีขึ้น พ่อบือจึงตัดสินใจกลับไปถือศาสนาคริสต์ เพราะไม่ต้องการยุติความสัมพันธ์ที่ดีที่มีกับบาทหลวงและครูคำสอน

อีกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ กรณีของ หน่อเตะ ซึ่งให้เหตุผลของการเลิกผีเรือนว่า แม่สามีไม่ชอบตน เวลามาร่วมพิธีเลี้ยงผีเรือนที่ตนจัด มักจะแกล้งละเมิดข้อกำหนดเพื่อให้ผีเรือนโกรธและทำร้ายครอบครัวของตน ตนจึงติดต่อให้บาทหลวงมาตัดผีเรือนให้ อย่างไรก็ดี หลังจากถือศาสนาคริสต์ได้ประมาณ 10 ปี ลูกชายซึ่งไปบวชเป็นพระ ได้มาชักชวนให้ถือศาสนาพุทธ จึงได้ถือศาสนาพุทธ ซึ่งเมื่อให้เปรียบเทียบกันระหว่างศาสนาทั้งสาม หน่อเตะบอกว่า ชอบศาสนาคริสต์ และพุทธพอ ๆ กัน แต่ไม่ชอบการถือผีเรือน

ในกรณีครัวเรือนที่ถือออคแค สี่ครัวเรือนก็เช่นกัน มีสองครัวเรือนที่ไม่เคยทำพิธีตัดผีเรือน แต่อีกสองครัวเรือนเคยตัดโดยใช้วิธี แซตาสี แต่เพิ่งกลับมาถือออคแค ในระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ด้วยเหตุผลของการเจ็บป่วยหนักและเรื้อรังของแม่บ้าน ตามคำแนะนำของเจ้าเข้าทรงคนเมืองที่อยู่หมู่บ้านพื้นราบ

การเลือกที่จะมีอัตลักษณ์ทางศาสนาใด เห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องของการแสดงตนที่จะอยู่กับคนกลุ่มใด หรือเพื่อแสดงตนว่าไม่อยากจะอยู่กับกลุ่มใด จากตารางจะเห็นว่า ผู้ที่ถือศาสนาคริสต์ส่วนใหญ่จะอยู่ในหมู่บ้านที่ 1 และเป็นเครือญาติที่ใกล้ชิดของพ่อบือและแม่โบ ซึ่งเป็นผู้ที่ถือศาสนาคริสต์เป็นครอบครัวแรก และเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ จากการปฏิบัติตัวที่มีคุณธรรม และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อยู่มากที่สุด ส่วนหมู่บ้าน

บ้านอื่นจะมีจำนวนครัวเรือนที่ถือศาสนาคริสต์น้อย เพราะเชื้อสายหลักในหมู่บ้านเป็น พุทธ มีแต่ครอบครัวที่สามเป็นคริสต์มาก่อนและเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านฝ่ายภรรยา ซึ่งยินยอมที่จะถือคริสต์ตามสามี มีอีกสามกรณีที่น่าสนใจที่ถือศาสนาพุทธมานานแต่เพิ่ง เปลี่ยนเป็นคริสต์ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา คนแรกให้เหตุผลว่าในช่วงที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน นั้น มีคนโจมตีว่าไม่ปฏิบัติตามแบบชาวพุทธ เขาจึงเปลี่ยนเป็นศาสนาคริสต์เพื่อจะได้ไม่ มีใครว่า อีกสองกรณีมีลักษณะคล้ายกันก็คือ ภรรยาตาย คนหนึ่งบอกว่าเปลี่ยนไป เป็นคริสต์เพื่อตัดสายสัมพันธ์กับผีภรรยา อีกคนหนึ่งบอกว่าเพื่อแก้ปัญหาการที่ต้อง เลี้ยงผีเมื่อลูกป่วย ซึ่งมักจะถูกวิจารณ์จากเพื่อนบ้านว่าเลี้ยงไม่ถูกวิธี ทั้งสองกรณีได้ แต่งงานใหม่ และย้ายจากหมู่บ้านเดิมที่เคยอยู่กับภรรยาเดิม มาอยู่ในหมู่บ้านใหม่

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางศาสนาอยู่เรื่อย ๆ แต่ การที่ครัวเรือนยังเป็นหน่วยที่สำคัญของการผลิตและการดำเนินชีวิตทางสังคมและ วัฒนธรรม ในปัจจุบัน สมาชิกในครัวเรือนหนึ่ง ๆ จึงยังนับถือศาสนาเดียวกัน เมื่อมีการ แต่งงานระหว่างผู้ที่ถือศาสนาต่างกัน มักจะมีการตกลงไว้แต่แรกว่าทั้งสองคนจะถือ ศาสนาอะไร และเมื่อดำเนินชีวิตครอบครัวไป ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทาง ศาสนาใหม่ตามความเหมาะสม

การผสมผสานการปฏิบัติจากหลายศาสนา

ผู้ที่ถือศาสนาคริสต์โดยทั่วไปภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า "บายวาไฟ" ซึ่งหมายถึงผู้ที่ นับถือพระเจ้า โดยเรียกผู้ที่ถือคาทอลิกว่า "เพยทีไฟ" ซึ่งแปลว่า ผู้ที่ประพรมน้ำมัน และเรียกผู้ที่ถือโปรเตสแตนต์ว่า "เบลอทีไฟ" ซึ่งแปลว่า ผู้ที่แช่งไปในน้ำ ซึ่งแสดงถึง การมองพิธีกรรมที่สำคัญที่ต่างกันระหว่างสองนิกาย อย่างไรก็ตาม จากการศึกษารื่อง การเปลี่ยนแปลงศาสนาในหลายแห่งทั่วโลก พบว่าการเปลี่ยนศาสนาหรือที่เรียกว่า "conversion" นั้น ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนระบบความคิดความเชื่อและการปฏิบัติจาก ระบบหนึ่งไปเป็นระบบใหม่อีกระบบหนึ่งอย่างสิ้นเชิง (ดู Comaroff 1985 และ Hefner 1993) ในความเป็นจริงจะมีลักษณะผสมผสานระบบใหม่กับระบบเก่า หรือปรับเปลี่ยน ระบบใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในท้องถิ่น ดังกรณีที่เราเรียกพระเจ้าทางศาสนา คริสต์ว่า "ยวา" ซึ่งตรงกับคำที่เรียกพระเจ้ายักษ์เดิมของกะเหรี่ยง และมักจะอธิบายว่า เป็นคนเดียวกัน ในตำนานสร้างโลกของพระเจ้าที่เกี่ยวข้องกับอดัมและอีฟ บางครั้งเรียกชื่อ ตัวละครเป็นภาษากะเหรี่ยง เช่น เรียกอีฟว่าหน่ออี้อ้อ และมีมกการี ซึ่งเป็นบุคคลใน

ตำนานดั้งเดิมที่สำคัญ ที่กลายเป็นชาตानในเรื่องที่หลอกลวงให้อดัมและอีฟฝ่าฝืนคำสั่งของพระเจ้า

การปรับระบบความเชื่อและพิธีกรรมให้มีลักษณะท้องถิ่น หรือที่ Scott (1977) เรียกว่าทำให้ Great Traditions กลายเป็น Little traditions จะเห็นได้ชัดจากการปฏิบัติที่เป็นจริงของผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งมีการปรับใช้พิธีกรรมของศาสนาคริสต์ ในเรื่องที่สำคัญในวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงเช่น การทำไร่ข้าว ซึ่งในระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมจะให้ความสำคัญมาก โดยเห็นได้จากพิธีกรรมเลี้ยงผีที่จัดขึ้นทุกขั้นตอนของการผลิต ครั้วเรือนคริสต์บางครัวเรือนจะจัดให้มีการทำพิธีในไร่ ที่เรียกว่า เจ้าชะคัย เพื่อขอพรพระเจ้าให้ดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการผลิต ซึ่งจัดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคมที่ต้นข้าวอยู่ในระยะตั้งท้อง อันเป็นระยะเดียวกับที่มีพิธีกรรมเลี้ยงผีไร่แบบดั้งเดิม (บกอะอะคี) แต่มีวิธีการที่ต่างไปคือ ไม่มีการฆ่าไก่เพื่อเซ่นสังเวย แต่จะมีการทำอาหารถวายพระเจ้า และกินกันในไร่ น้ำมนต์ที่บาทหลวงทำขึ้น ซึ่งเป็นจุดเด่นของคาทอลิกตามที่คนกะเหรี่ยงรับรู้ นั้น จะมีบทบาทและความหมายมาก ปกติขวดน้ำมนต์จะวางไว้ที่แท่นบูชาที่มีไม้กางเขน รูปนักบุญและวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และจะถูกนำมาใช้ในการประพรม ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่นภายในบ้าน ตามคอกสัตว์ บางมุมของไร่นา และรดทั้งคนและสัตว์ด้วย เพื่อป้องกันภัยอันตรายที่ผีร้ายอาจทำให้เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ เช่นมาในลักษณะของโรคทั้งคนและสัตว์ หรือมีสิ่งขัดขวางการทำงานในรูปแบบต่าง ๆ อีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญคือในกรณีที่มีการเจ็บป่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคที่เป็นเรื้อรัง ไปรักษาที่โรงพยาบาลแล้วไม่หาย นอกจากจะมีการขอพรพระเจ้าในโบสถ์และที่บ้านแล้ว ครั้วเรือนคริสต์ ยังมีการปรึกษาผู้นำทางศาสนาแบบดั้งเดิมให้เสี่ยงทายถึงสาเหตุของการเจ็บป่วย และจัดพิธีเลี้ยงผีที่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยอยู่บ่อยครั้ง

การผสมผสานการปฏิบัติทางคริสต์ศาสนาและการปฏิบัติแบบดั้งเดิม บางทีก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ไม่ยาก เพราะในหลายกรณีก่อนที่จะเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ ชาวบ้านบางคนเคยเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมและการรักษาพยาบาล ดังกรณีหนึ่งที่เป็นหมอพื้นบ้านที่เชี่ยวชาญการรักษาโรคผิวหนังที่เกิดจากแมลงมีพิษกัดต่อยและโรคที่เกี่ยวข้องกับกระดูก โดยใช้คาถาและวิธีการแบบพื้นบ้าน เมื่อประมาณ 20 กว่าปีก่อนหมอคนนี้ได้เปลี่ยนไปถือศาสนาคริสต์ แต่ก็ยังให้การรักษาผู้ป่วยเป็นระยะ ๆ ขณะที่ผู้เขียนอยู่ในหมู่บ้านนั้น มีเด็กชายอายุประมาณ 10 ปี มือไปถูกตัวบุงที่มีพิษมากในป่า จนเป็นแผลพองบวม และเจ็บปวดมาก ไปรักษาที่โรงพยาบาลเกือบหนึ่งเดือนไม่หาย แม่

จึงพาไปหาหมอพื้นบ้านคนนี้ ซึ่งใช้วิธีการรักษาโดยการเป่าคาถาลงบริเวณแผล เอามือที่เป็นแผลของเด็กอังควันจากเตา และใช้มีดชุดเบา ๆ ที่ผิวหนังใกล้บริเวณแผลเสร็จแล้วก็ใช้กระเทียมที่ตำกับเกลือโปะและพันผ้าไว้ ซึ่งต่อมามือก็หายเป็นปกติ เมื่อผู้เขียนไปตามเรื่องวิธีการรักษา ในที่แรกหมอผู้เฒ่าท่านก็รู้สึกกระดากใจ ทำนองว่านับถือศาสนาคริสต์แล้วไม่ควรจะทำการนี้ บอกว่า "ถือศาสนาคริสต์แล้วก็ขี้เกียจเป่าคาถา ไม่อยากทำแล้ว แต่ชาวบ้านก็ยังมาหา ส่วนใหญ่เป็นญาติกัน บางคนบอกว่าถ้ากินขนมปังจากคุณพ่อ [บาทหลวง]แล้ว การเป่าคาถาจะไม่มีผล แต่การรักษาแบบนี้ก็เป็นการช่วยชีวิตคน คุณพ่อที่เป็นฝรั่งเคยบอกเอาไว้ว่า บางครั้งก็มีความจำเป็นที่จะต้องเป่าคาถาเพื่อช่วยชีวิตคน และให้ทำได้ เพราะถือว่าเป็นยาชนิดหนึ่ง"

มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจอีกเหตุการณ์ในระหว่างที่ผู้เขียนเก็บข้อมูลภาคสนามอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเป็นคริสต์ ที่ยอมรับอำนาจของพระเจ้าว่าศักดิ์สิทธิ์และยิ่งใหญ่ ไม่ได้หมายความว่าเราจะปฏิเสธการรับเอาอำนาจศักดิ์สิทธิ์จากศาสนาอื่นมาใช้ด้วย เมื่อมีโอกาส นั่นคือการที่โครงการพระธรรมจาริกได้จัดให้มีพิธี "สาบานตนเป็นพุทธมามกะ" โดยเน้นกิจกรรมการแจกพระพุทธรูปให้ผู้ถือพุทธ นำไปบูชาที่บ้าน ก่อนที่จะมีพิธีดังกล่าวหนึ่งวัน ทางอารามสงฆ์ที่อยู่ในหมู่บ้านก็ประกาศให้ชาวบ้านมาช่วยกัน"พัฒนา"วัด ซึ่งหมายถึงการตัดหญ้า เก็บกวาด ปรับและจัดสถานที่ที่จะทำพิธี ผู้เขียนรู้สึกแปลกใจที่เห็นผู้ที่ถือคริสต์ โดยเฉพาะผู้ที่หมู่บ้านอยู่ใกล้อารามหลายคนมาช่วยกัน"พัฒนา" พอถึงวันทำพิธี คนที่นับถือศาสนาพุทธก็ทยอยกันมานั่งรอ ทางผู้ใหญ่บ้านเมื่อนับดูจำนวนคนที่มาแล้วคิดว่ามีพระพุทธรูปเหลือแน่นอน จึงประกาศเสียงตามสายเพิ่มว่า ใครอยากได้พระพุทธรูปก็ให้มาร่วมงาน แม้จะถือศาสนาคริสต์ก็ไม่ใช่ไร หลังจากประกาศไม่กี่นาที คราวเรือนที่ถือศาสนาคริสต์ก็ทยอยมาเพิ่มเติม จึงได้เริ่มมีพิธีสวดมนต์ต่าง ๆ ก็มีการแจกพระพุทธรูป และเจ้าคณะอำเภอ และตำบลที่มาแจกก็ได้สั่งสอนถึงวิธีการที่ถูกต้องในการกราบไหว้บูชาพระพุทธรูป

ในทางโครงสร้าง การเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์นั้น ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่อยู่เหนือระดับหมู่บ้าน ซึ่งต่างจากองค์กรทางศาสนาแบบดั้งเดิมที่จำกัดอยู่ในครัวเรือน หรือเครือญาติ หรือหมู่บ้านเท่านั้น แต่กระนั้นก็ดี โครงสร้างขององค์กรดังกล่าวก็ไม่ได้มีการควบคุมดูแลกันอย่างเข้มงวด บาทหลวงจะเข้ามาในหมู่บ้านก็ต่อเมื่อมีงานที่สำคัญเช่นมาเฉพาะงานแต่งงานที่ผู้ที่เป็นเจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวที่ถือศาสนาคริสต์ต้องมีอายุมากกว่า 17 ปีขึ้นไป ในกรณีที่อายุน้อยกว่านั้น จะไม่มีการทำพิธีที่โบสถ์ แต่ทำที่บ้าน โดยครูคำสอนเป็นผู้ทำพิธีให้ (ปรากฏว่าในหมู่บ้านศึกษา ช่วงที่ผู้เขียนอยู่

เจ้าสาวสามในห้าคนที่ถือคริสต์มีอายุต่ำกว่า 17 ปี จึงไม่มีคุณพ่อมาทำพิธีให้) ในหมู่บ้านที่ศึกษาไม่มีครูศาสนา แต่มีหัวหน้าคริสต์ประจำหมู่บ้าน และผู้ที่เคยไปอบรมการเป็นครูศาสนาคอยช่วยกันในเรื่องพิธีและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ กิจกรรมที่จัดทำร่วมกันกับหมู่บ้านอื่น ๆ ก็มีไม่บ่อยนัก ที่มีประจำปี ก็คืองานคริสต์มาสที่เวียนกันไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ หรือมีเป็นกรณีพิเศษเช่นการฉลองโบสถ์ใหม่ ที่เชิญให้หมู่บ้านอื่นไปเข้าร่วม กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นการจัดเองในหมู่บ้าน ซึ่งที่ทำเป็นประจำคือกิจกรรมในโบสถ์

ดังนั้น กิจกรรมที่ทำในชีวิตประจำวันและในงานพิธีกรรมที่เป็นจริงของชาวคริสต์ในหมู่บ้านศึกษา จึงเกี่ยวข้องกับคนที่ไม่ใช่คริสต์ในหมู่บ้านมากกว่าชาวคริสต์นอกหมู่บ้าน ชาวคริสต์ ในหมู่บ้านเข้าร่วมทำกิจกรรมที่ไม่ใช่ทางด้านศาสนากับผู้ที่ไม่ใช่คริสต์ตามปกติ และเข้าร่วมใน กิจกรรมทางพุทธและดั้งเดิมที่จัดโดยครัวเรือนพุทธ เช่นเดียวกับงานแจกพระที่บรรยายข้างต้น และที่สำคัญคือ งานฉลองปีใหม่ของกะเหรี่ยงที่มีการเลี้ยงผีและมัดมืออวยพร งานเลี้ยงผีใหญ่ของหมู่บ้าน (หลือค่า) งานเข้าพรรษาออกพรรษา โดยจะเข้าร่วมทั้งในลักษณะช่วยเป็นแรงงานหรือเข้าร่วมอวยพรในพิธีมัดมือ หรือร่วมดื่มเหล้าและร้องเพลงพื้นบ้าน หรือร่วมบริจาควัตถุปัจจัย โดยให้เหตุผลว่าเพราะเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน และต่างก็เป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้น ครัวเรือนคริสต์บางครัวเรือน ให้การดูแลถวายข้าวให้พระสงฆ์ที่อยู่ที่อารามในหมู่บ้านเป็นประจำ โดยให้เหตุผลว่าเพราะพระมาจากหมู่บ้านไกล ซึ่งเราซึ่งเป็นเจ้าของบ้านต้องต้อนรับ

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนไปถือศาสนาคริสต์ไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงระบบความเชื่อและพิธีกรรมจากแบบเดิมเป็นแบบใหม่อย่างสิ้นเชิง ซึ่งทำให้การใช้คำว่า "การกลับใจ" ที่สื่อความหมายที่ตรงตัวเป็นคำที่ในความเป็นจริงแล้วมีปัญหา จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนศาสนา เป็นเรื่องของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ ตัวตนใหม่ เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทั้งที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ และทางสังคม เพื่อยกระดับสถานภาพทางสังคมของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม ด้วยเหตุที่ความสัมพันธ์ทางสังคมมีการปรับเปลี่ยนอย่างมากภายในหมู่บ้านศึกษาในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ทั้งในเรื่องของความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์กับคนเมือง และกับรัฐ ทำให้มีการปรับเปลี่ยนศาสนาจากดั้งเดิมไปเป็นศาสนาโลกที่มีอำนาจการคุ้ม

ครองและโครงสร้างที่ใหญ่กว่าระดับหมู่บ้านและครัวเรือน โดยจะเลือกศาสนาได้นั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบทเฉพาะของครัวเรือนนั้น อย่างไรก็ตาม การนับถือศาสนาใด ศาสนาหนึ่งของแต่ละคน เป็นป้ายที่บอกสังกัดที่แจ่มชัด แต่ไม่จำเป็นต้องมีความเชื่อ และการปฏิบัติในรูปแบบเดียวกัน จากการบรรยายข้างต้นจะเห็นได้ชัดว่า ชาวบ้านมีการผสมผสานความเชื่อและการปฏิบัติของหลายศาสนาเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการผลิตและสุขภาพอนามัยของคนซึ่งเป็นพื้นที่ที่ศาสนาดั้งเดิมมีสัญลักษณ์และพิธีกรรมที่ครอบคลุมมากกว่าศาสนาโลก

การที่ชาวคริสต์ในหมู่บ้านศึกษามีการปฏิบัติทางศาสนาที่ยืดหยุ่น มีลักษณะผสมผสานจากประเพณีนิยมหลายแบบ โดยมีคำอธิบายถึงการเป็นญาติมิตร หรือคนในหมู่บ้านเดียวกันที่ต้องช่วยเหลือกัน ยังบ่งบอกด้วยว่า อัตลักษณ์ทางศาสนา เป็นเพียงหนึ่งในพหุอัตลักษณ์ที่อยู่ในตัวของคนแต่ละคน เช่น อัตลักษณ์ในเรื่องเครือญาติ ท้องถิ่น ฯลฯ ที่สามารถแสดงออกควบคู่กันไปหรือเลือกแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่าการแสดงอัตลักษณ์แบบใดมีความหมายเพียงไรในบริบทเฉพาะนั้น ๆ

เอกสารอ้างอิง

ขวัญชีวัน บัวแดง 2541 "การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง: กรณีศึกษาหมู่บ้านในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่" รายงานการวิจัยของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิทยา อารณ 2541 "ประวัติของชุมชนในบริเวณลุ่มน้ำแม่หล อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chumpol Maniratanavongsiri. 1997. "Religion and Social Change: Ethnic Community and Change Among the Karen in Thailand," in **Development or Domestication? Indigenous Peoples of Southeast Asia**. Don McCaskill and Ken Kampe, eds. Chiang Mai: Silkworm Books.

Comaroff, Jean. 1985. **Body of Power, Spirit of Resistance: the Culture and History of a South African People**. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Hefner, Robert W. 1993. "World Building and the Rationality of Conversion," in **Conversion to Christianity: Historical and Anthropological Perspectives on a Great Transformation**. Robert W. Hefner, ed. Berkeley: University of California Press.

- Kammerer, Cornelia Ann. 1990. "Customs and Christian Conversion among Akha Highlanders of Burma and Thailand," **American Ethnologist** 17 (2): 277-291.
- Kwanchewan Buadaeng. 1999. "The Karen Ancestor Spirits: Cut Off and Bound Up", paper presented at the 7TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON THAI STUDIES, Amsterdam, 4-8 July 1999.
- _____. 2001. "Negotiating Religious Practices in a Changing Sgaw Karen Community in North Thailand", Ph.D. thesis, The University of Sydney.
- Kwanchewan Srisawat. 1988. "The Karen and the Khruba Khao Pi Movement: A Historical Study of the Response to the Transformation in Northern Thailand," M.A. Thesis, Ateneo de Manila University.
- Scott, James C. 1977. "Protest and Profanation: Agrarian Revolt and the Little Tradition," **Theory and Society** 4: 1-38, 211-246.
- Tapp, Nicholas. 1989b. "The Impact of Missionary Christianity Upon Marginalized Ethnic Minorities: The Case of the Hmong," **Journal of Southeast Asian Studies** 20(1): 70-95.
- Trager, Helen G. 1966. **Burma through alien eyes: Missionary Views of the Burmese in the Nineteenth Century**. India: The Popular Press (BOM.) Private Ltd.